

Escriure i llegir en català, tan fàcil i tan agosarat

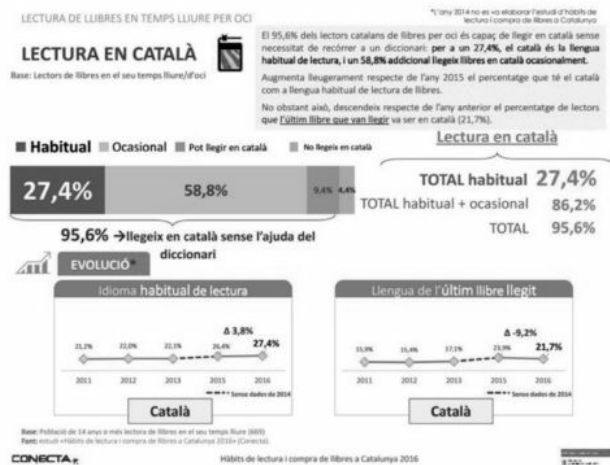
 quaderndelesidees.press/escriure-i-llegir-en-catala-tan-facil-i-tan-agosarat/

March 23, 2019

Deia Montserrat Roig que «escriure en català és un afirmació de supervivència i no solament literària». És sorprenent que ara que s'ha desenterrat el manifest Koiné arran que la flamant consellera de Cultura, la doctora Laura Borràs, n'és una de les signants, haguem de seguir justificant per què fem servir el català per llegir i escriure essent com som catalans i, per tant, bilingües! No, no volem renunciar a una part del nostre patrimoni lingüístic però hem de defensar l'ús del català perquè una llengua que no és hegemònica a cap territori està tocada de mort. Ens agradi o no. Quan estudiava el primer curs de Filologia a la Universitat de Barcelona vaig tenir de professor de Lingüística l'admirat i enyorat doctor Jesús Tuson. Ell en una classe ens va fer reflexionar al voltant del bilingüisme. Acabàvem d'aterrar a la universitat i teníem els conceptes teòrics molt ben apresos. «El bilingüisme social és el pas previ a la desaparició d'una llengua», ens va dir, «perquè el bilingüisme perfecte no existeix, el bilingüisme sempre és artificial, el bilingüisme sempre és diglòssic». Les comunitats de parlants només necessiten una llengua per comunicar-se, per escriure, per llegir, per estimar, per transmetre la cultura. Per tant, la situació de diglòssia (o de bilingüisme per als interessats) porta inexorablement la llengua minoritzada a la desaparició. És evident que no se li pot atribuir cap aversió al bilingüisme a la consellera Borràs, que parla amb solvència cinc llengües. I no entrarem ara a parlar de les virtuts del bilingüisme individual, com a concreció del plurilingüisme, que les té i moltes. Entre altres, més rapidesa i eficiència en les funcions executives a causa d'un major control cerebral. I diu el periodista Francesc Bracero que «una de les millors coses que té el bilingüisme és que qualsevol concepte es pot veure enriquit per les subtilitats amb què el defineix cada llengua». Però aquí estem parlant de bilingüisme social. El que posa en perill la supervivència de la nostra llengua és el bilingüisme social, la substitució progressiva del català fins a la seva desaparició. A Catalunya, es donen els dos bilingüismes. El social i l'individual. Els catalans som plenament competents en les dues llengües que conviuen a l'esfera pública. Però només els catalanoparlants exercim un bilingüisme actiu tot i que asimètric. La resta entén tant el català com el castellà però parla, llegeix i escriu en castellà. El seu és un bilingüisme passiu i instrumental.

Els índexs de lectura han preocupat i preocupen tothom que ha tingut a les mans la possibilitat d'incidir en el fet lector, sigui quina sigui la llengua de què parlem. Diu la consellera Borràs que «reivindicar la necessitat de la lectura pot semblar un acte d'ingenuïtat. I, tanmateix, cal fer-ho». En el cas de Catalunya s'hi suma que a més hem de tenir en compte no només la llengua dels lectors sinó la llengua amb què habitualment llegeixen. Som competents lingüísticament per llegir en català i castellà, com hem vist, però ja hem dit que sovint la lectura en català esdevé militància. Segons l'estudi *Hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya* de 2016¹, fet públic pel Departament de Cultura, a Catalunya el 61,9% de la població llegeix llibres d'oci, amb

una mitjana de 10,6 llibres l'any; el 67,8% declara que té l'hàbit de llegir llibres, i gairebé s'equipara a la mitjana europea (68%). En cinc anys, el percentatge de gent que declara no llegir llibres ha baixat un 5,5%. Però, tot i que en sis anys, el català ha guanyat 6,2 punts com a llengua de lectura habitual, només el 27,4% dels lectors llegeix habitualment en català al costat d'un 70,2% que ho fa en castellà. Si mirem els indicadors al País Valencià, les xifres són devastadores perquè només un 4% dels lectors llegeix en català.

Imatge: Dades sobre la lectura en català extretes del document *Hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya. Informe de resultats 2016*. Foto capçalera: *Setmana del Llibre en Català (2012)*. CC by Publicacions cultura.

Sabem que «el sector del llibre en català va remuntar l'any 2015 i la facturació va créixer un 3,2%. Són dades de l'Associació d'Editors en Llengua Catalana (AELLC) fetes públiques durant la Setmana del Llibre en Català 2016. El sector va facturar 214,47 milions d'euros a Catalunya i 15,84 al País Valencià, amb una recaptació total de 230,31 milions d'euros. Pel que fa a les publicacions, l'any 2015 es van editar 11.348 títols en català, dels quals 3.524 són llibres de text, 2.053 de literatura dels diversos gèneres, 2.706 d'infantil i juvenil i 2.888 de no-ficció, entre d'altres». I això en un context en què, contràriament al que sostenen alguns discursos molt repetits, segons els quals el castellà s'estén de manera natural, l'any 2016 l'Estat espanyol va aprovar fins a 52 normes que l'imposaven en un gran ventall de situacions, segons l'InformeCat 2017 de la Plataforma per la Llengua².

Mercè Rodoreda considerava que la llengua és l'ànima d'un país i mereix moltes atencions, i deia: «el que considero vital de la nostra cultura són els fonaments. I els fonaments són la llengua. Mai no em cansaré de repetir-ho». Pessoa va afirmar que «a minha Pátria é a língua portuguesa» i Kafka és a la lleixa dels autors alemanys perquè escrivia en alemany tot i ser txec. Per tant, la importància de la llengua a l'hora de configurar la cultura col·lectiva és vital. Escriure i llegir en català, tan fàcil i tan necessari. Tan senzill i tan agosarat. Hi ha debat en com s'hauria de fer la promoció de la lectura en català i hi ha qui apunta un seguit de mancances greus sobre polítiques actives, recursos econòmics o visibilitat pública. La feina de les institucions és aquí.

Catalunya comptava l'any 2011 amb 17 fires del llibre estables de diferents tipologies, xifra que ha anat augmentant fins a les 25 de l'any 2017. Pel que fa a festivals literaris, i tenint com a degà la Quinzena Literària de Folgueroles, que té els seus orígens l'any 1952, el domini lingüístic compta l'any 2017 amb un total de 71 festivals literaris vigents, i la seva projecció els darrers anys és clarament positiva. Per una banda, destaca la Setmana del Llibre en Català, que se celebra la primera setmana de setembre a Barcelona. El nombre d'expositors s'ha multiplicat per sis en cinc anys. Des de 2012 s'ha doblat la facturació durant la Setmana, on només es venen llibres en català. Per altra banda, el Festival Nacional de Poesia any rere any reuneix a Sant Cugat nombroses i atractives propostes de promoció i gaudi de la poesia en català, maridatges amb la música, el vi, la gastronomia o l'espectacle que fan visible la poesia en català. Els poetes dient la seva poesia. Els versos en boca dels seus autors o de rapsodes.

Una vegada el meu fill petit, després d'unes quantes concentracions reivindicatives de diferents formats, em va dir «mare, cansa molt ser català». Quanta raó. Ens passem el dia reclamant l'exercici de la nostra identitat cultural, reivindicant el dret d'utilitzar la nostra llengua per comunicar-nos amb plenitud i exigint una normalitat de la qual altres gaudeixen sense problemes. Les traduccions de la literatura estrangera al català surten més tard i sovint en edicions més cares. Moltes vegades necessiten la subvenció per a ser mínimament rendibles. El greuge és constant. La comunitat lingüística catalana té un problema de distorsió i els escriptors catalans, d'identitat. Constantment es qüestionen si han d'escriure en català o no. Potser cada vegada menys però encara ho fan. I els lectors hem d'exercir la tan nostrada militància cultural si volem llegir sempre en català. Deia Montserrat Roig que «és cert que molts escriptors catalans estan d'acord amb la definició que són escriptors catalans els qui escriuen i publiquen les seves obres de creació en català. Aquesta definició és, avui, polèmica. Però segurament si les circumstàncies polítiques no haguessin trasbalsat el país el 1939, avui els escriptors catalans no s'haurien de definir. És que un escriptor suec o danès ha d'explicar qui és?». A mi m'agrada la metàfora que usa David Foster Wallace per mostrar com d'invisible és la normalitat i com de tranquil·litzadora és aquesta invisibilitat. És aquella en què dos peixos joves van nedant plegats i es troben un peix més vell que els pregunta com està l'aigua. I ells s'estranyen, es miren i un d'ells diu: «què collons és l'aigua?». De tan immersos com estan en l'aigua, han perdut la perspectiva i la consciència del medi en què es mouen. Seria la mateixa sensació que experimentaria un escriptor espanyol si li preguntessin per què escriu en espanyol o un de francès per què ho fa en francès. Segurament mai s'han plantejat en quina llengua escriure. És la seva normalitat. Precisament la sensació contrària, l'estranyament, que en literatura s'usa per distanciar-se d'un objecte considerat habitual i, posant-li el focus al damunt, destacar-ne la presència o la singularitat, és el que patim constantment els catalans quan decidim escriure o llegir en la nostra llengua. L'estranyament de celebrar que onze editorials independents de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears van decidir unir-se per publicar en català textos de qualitat, originals o traduccions d'altres idiomes. L'estranyament de celebrar que al cap de cinc anys encara sobreviuen. L'estranyament de saber que l'associació Llegir en Català³ és un acte de militància.

En el darrer congrés de l'AELC (Associació d'Escriptors en Llengua Catalana⁴) celebrat el passat mes de desembre, en les taules de debat hi havia aquests temes: drets, traducció, gèneres populars, tria sobre la llengua i nous públics. Tria sobre la llengua encara és un tema de debat i de preocupació per als escriptors ara que celebren el 40è aniversari de l'associació. En la seva vessant literària, els escriptors en català tenen un comportament molt similar al dels escriptors en altres llengües. La majoria no es dediquen exclusivament a l'escriptura però tenen feines relacionades amb la literatura, han cursat estudis universitaris, escriuen de manera regular, solen conrear la narrativa però també la poesia i l'assaig i són autodidactes. La relació amb la llengua és el que els diferencia. Només els catalans han de plantejar-se en quina llengua escriuen i justificar-ne la tria. Segons un estudi de l'AELC del 2014, la novel·la és l'únic gènere amb un constant increment de l'ús del català. En segon lloc, la narració curta i els articles de premsa. La poesia és el gènere amb un comportament més irregular i la literatura infantil, en canvi, mostra una moderada tendència a la baixa després de dècades d'increment lleu però constant. A mi m'agradaria arribar a tal grau de normalitat pel que fa a l'ús social del català (això inclou la literatura) que, com els peixos de Foster Wallace respecte a l'aigua, hom fos incapaç de poder parlar sobre l'ús de la llengua per allò que «les realitats més òbvies, ubiqües i importants sovint són les que més costen de veure i sobre les quals més ens costa parlar». Ni tan sols, com deia Montserrat Roig, «escric en català perquè em dona la gana», sinó «escric en català perquè no hi ha cap perquè».

Carme Callejon

Bibliografia

- (1) El document es pot consultar a https://issuu.com/icec_generalitat/docs/ha_bits_de_lectura_i_compra_de_lli
- (2) El document es pot consultar a https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/informecat-2017_1494432364.pdf
- (3) <https://llegirencatala.cat>
- (4) <https://www.escriptors.cat>

Carme Callejon

Llicenciada en filologia i periodista.

